

TÜRKÇEDEN SIRPÇAYA GEÇEN KELİME VE EKLERLE BU UNSURLARIN SIRPLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDEKİ KATKISI

Yrd. Doç. Dr. Hakan YALAP*

ÖZ: Türkçe ile Sırpça tarih boyunca birbiriyle yakın ilişki içinde bulunmuş iki dildir. Türkler, Balkanlara yerleştikten sonra Türk kültür ve medeniyetiyle birlikte Türkçenin kelime zenginliğini ve gramer yapısını da bu coğrafyaya taşımıştır. 1878 Berlin Kongresi'ne kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Sırbistan coğrafyasında bir zamanlar yaklaşık dokuz bin Türkçe kökenli sözcük bulunması, çağdaş Sırp dilinde hâlâ çok sayıda Türkçe alıntının olması, geçmişteki kültür temaslarının yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Türklerle Sırpların iletişimi 378'den itibaren Balkan Yarımadasına ve Sırbistan'a inen ve yerleşen Hun ve özellikle 558'den sonra Avar Türkleriyle başlamıştır. Osmanlı Türkleri Balkanlara geldikleri zaman Türkçe konuşan yerlilere, Sırpçada ve diğer Balkan dillerinde kullanılan Türkçe kelimelere rastladılar. Osmanlı Devleti sosyal yapı, devlet düzeni, üretim, eğitim ve zengin sanat felsefesiyle bölgede ciddi bir imâr ve kültür faaliyetlerine girişmiştir. Devlet adamlarının sanatkârlarla olan yakın teması ve onları desteklemeleri Balkanların her bir şehrinin birer kültür merkezi olmasını sağlamıştır. Burada özellikle Prizren, Priştine, Üsküp, Saraybosna gibi şehirler pâyitahtın yansıması olmuştur. Böylelikle Balkan coğrafyasında Türkçe sanat, itibar ve ihtiyaç dili hâline gelmiş; günlük yaşamın vazgeçilmezi olarak bölgenin sanat ve bilim dili olmuştur. Yapılan araştırmalarla yabancı dillerde on iki binin üzerinde Türkçe kelime bulunduğu, Türkçe'den en fazla kelimenin ise Sırpçaya geçtiği belirlenmiştir. Fakat Türkçenin bu etkisi hem gramer, hem kelime, hem de deyim ve atasözlerine varıncaya kadar Sırpça gibi hiç bir dil üzerinde bu derece etkili olmamıştır. Sırbistan'da Türkçe bugün, bu yaygın etkisine paralel yoğun ilgi görmektedir. Bu makalede Sırpçadaki Türkçe ekler, kelimeler ve bu kelimelerin anadili Sırpça olanlara Türkçe öğretimindeki faydaları üzerinde durulacaktır.

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni. Eğt. Fak. Türkçe Eğt. Böl. hakanyalap@hotmail.com

Anahtar kelimeler: Türkçe, Sırpça, Türkçe Ek, Türkçe Öğretimi.

The Interaction between the Affixes and the Words in Serbian – Turkish and the Benefits of this Interaction on Teaching Turkish to Serbians

ABSTRACT: Turkish and Serbian languages are two languages which have been in close relationship throughout the history. After the Turks settled in the Balkan's, they transported the Turkish culture and civilization, with Turkish's rich words and grammatical configuration. Until the Berlin congress in 1878 Serbia was under the Ottoman's sovereignty, and there were approximately nine hundred Turkish words erstwhile. In addition to this, modern Serbian language has lots of Turkish quotations and all of these show the intensity of cultural contact between Turk's and Serbian's in the past. Communications of Turks and Serbians have started with Hun's staying in the Balkan Peninsula and Serbia since 378 and especially after 558 with the Avar Turks. When the Ottoman Turks came to the Balkans, they encountered the natives who speak Turkish words which are used in the other Balkan languages. The Ottoman State attempted a serious architectural and cultural activities in the region with its social configuration, state order, production, education and rich artistic philosophy. The close contact of politics and their support made each city of Balkan's a culture centre. The cities like Prishtine, Skopje, Prizren and Sarajevo became a reflection of Ottoman. Thus, Turkish became a language of art, reputation and requirements in the Balkans, Turkish became the language of art and science as an indispensable part of everyday life. According to research, it has been determined that there are over twelve thousand Turkish words in the other languages, and the most interaction about words were between Turkish and Serbian language. But this effect of Turkish has not impressed any other language neither grammar and words, nor phrases and proverbs except for Serbian language. Turkish takes intense interests in Serbia now in parallel to this common effect. In this article, Turkish affixes and words in Serbian, and their benefits to teaching Turkish to the ones whose mother tongue is Serbian will be discussed.

Keywords: Turkish, Serbian, Turkish Affix, Teaching Turkish

GİRİŞ

Türkçe, bugün Atlas Okyanusu'ndan Japon Denizi'ne kadar yaklaşık 12 milyon kilometre karelik bir alanda 220 milyon nüfusun konuştuğu, yüze yakın ülkede öğretiminin yapıldığı, kökleri tarihin en eski dönemlerine kadar uzanan, 600 bini aşkın söz varlığına sahip bir dünya dilidir (Akalin 2009: 195). Türkçenin bu kadar yaygın olmasının ve akabinde diğer dilleri etkilemesinin arka planında, bu dilin güçlü siyasî yönetim dili olması, zengin fonetik yapısı ve edebî gücü yatar.

Özellikle Osmanlı Devleti zamanında Balkanlar, Kuzey Afrika, Kıbrıs, Orta Doğu ve İran coğrafyasındaki Türk edebiyatının etkisi yadsınmaz. Dilin doğal yapısına paralel olarak Türkçe, tüm bu coğrafyadaki dillerden kelime almış ve bu dillere kelime vermiştir. Fakat hiçbir dil üzerinde Sırpçadaki kadar etkili olmamıştır. Türkçenin Sırpça üzerindeki etkisi; hem dil bilgisi, hem kelime, hem de deyim ve atasözlerine uzanır. Son zamanlarda Balkanlarla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmaların Sırbistan'la ilgili olan kısımları hemen tamamıyla tarih araştırmalarıdır. Sırpçanın ve Türklerin çok uzun yıllar bir arada yaşadığı, türlü yönlerden etkileşimlerde buldukları göz önüne alındığında dil ve edebiyatla ilgili olanların çok az olduğu görülecektir. Bu makalede Sırpçadaki Türkçe kökenli ekler ve kelimelerle bu kelimelerin ve eklerin anadili Sırpça olanlara Türkçe öğretimindeki faydaları üzerinde durulmuştur.

Tarih Boyunca Türkçe-Sırpça İlişkileri

Türkçe ile Sırpça tarih boyunca türlü vesilelerle birbiriyle yakın ilişkide bulunmuş iki dildir. Bununla birlikte:

Türkçenin Sırpça üzerindeki etkisi 378'den itibaren Balkan Yarımadası'na ve Sırbistan'a inen ve yerleşen Hun ve özellikle 558'den sonra Avar Türkleriyle başladı; Bulgar, Oğuz, Peçenek, Kuman ve Osmanlı Türkleriyle devam etti ve giderek arttı. Sırpçaya intikal eden Türkçe kelimelerin fazlası antroponimler, patronimler ve toponimlerdi. Osmanlı Türkleri Sırbistan'ı ve diğer Balkan bölgelerini fethettikleri zaman Türkçe konuşan yerlilere, Sırpçada ve diğer Balkan dillerinde kullanılan çok Türkçe kelimeye rastladılar. Bu yüzden Sırbistan'ın ve diğer Balkan topraklarının Türkleşmesi, diğer Osmanlı topraklarının Türkleşmesi'nden daha hızlı ve çabuk oldu (Pars 2004: 17).

ifadelerinin gerçekleşmesi,

Peçenekler daha doğudan gelerek kendilerini sıkıştıran Oğuz Türkleri yüzünden ülkelerini bırakıp Orta Avrupa'ya dağılmaya başladılar. Hatta Doğu Avrupa'daki Peçenekler yanlarına Macar ve Kumanları alarak Bizans'ı birkaç defa mağlup ettiler (Güngör 1997: 48-49).

tespitinin bir sonucu olmuş Balkanların Türk topraklarına katılmasından çok önce, M.S 4. yüzyıldan itibaren Slavlar Türklerle -Peçenek, Kuman, Bulgar, Hun- komşu olmuş; bin beş yüz yıl sürecek derin bağların temelleri böylece atılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda geliştiği ve güçlendiği hatırlanırken onun bir Avrupa devleti olduğu şüphe götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Sadece bu durum değil, tüm kültür “*ve hayat tarzında bu topluma Balkanlık ve Akdeniz karakteri çok önceden damgasını vurmuşa benzemektedir*” (Ortaylı 2011: 72). Bu özelliğiyle Türk kültürü, Balkanlarda etkili ve temel kültür olarak varlığını sürdürülmüştür. 1389 Kosova Savaşından itibaren Osmanlı Devleti bu coğrafyada sosyal yapı, devlet düzeni, üretim, eğitim ve zengin sanat felsefesiyle ciddi bir imâr ve kültür faaliyetlerine girişmiştir. Balkan milletlerinin hafızasında maddî ve manevî hayatında yeni kurumlarla ve bunları karşılayan yeni kavramlarla derin izler bırakmıştır. Anadolu'dan iskân için giden Türklerin yanında İslâmiyet'i kabul eden bazı bölge milletlerinin de bu oluşumda katkısı olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

Osmanlı Devleti, Sırbistan'daki yönetimi boyunca mevcudun aksine önemli değişiklikler de yapmamıştır. Hıristiyan ahâlî, devletin diğer bölgelerinde yaşayanlar gibi inançlarında serbest oldukları gibi dînî ve millî kimliklerini de Osmanlı Devleti'nin geniş hoşgörüsü sayesinde koruyabilmiştir. Afyoncu'nun

Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti buraların Katolikleşmesini engelledi. Sokollu Mehmet Paşa'nın ise Peç (İpek)'deki Sırp Ortodoks kilisesini yeniden canlandırmasıyla Sırplar, Rum patrikhânesinin nüfûzundan çıktılar, Helen kültürünün etkisinden kurtulup millî kimliklerini yaşatabildiler (Afyoncu 2006: 354).

cümleleri bu gerçeğin ifadesidir.

Osmanlı Devleti'nin tarım politikasıyla da köylüler sahip oldukları topraklara istedikleri gibi ürünlerini ektiler ve bunları istedikleri gibi pazarladılar. Bu uygulama şehirlerdeki ekonomik hayatı zenginleştirmiş ve insanlar bu zenginliği sanat ve edebiyata yansıtmasını bilmişlerdir.

Devlet adamlarının sanatkârlarla olan yakın teması da Balkanların her bir şehrinin birer kültür merkezi olmasını sağlamıştır. Burada özellikle Prizren, Priştine, Üsküp, Selânik, Saraybosna gibi şehirler pâyitahtın birer yansıması hâline gelmiş, böylelikle Balkan coğrafyasında Türkçe; sanat, itibar ve müşterek anlaşma dili hâline gelmiş; günlük yaşamın vazgeçilmezi olarak bölgenin sanat ve bilim dili olmuştur. Âşık Çelebi, bu coğrafyanın kültür ve sanat ortamını:

Rivâyet ederler ki, Prizren'de oğlan doğsa adından önce mahlâs korlar; Yenice'de doğan oğlan baba diyecek vakit Farisî söyler; Priştine'de oğlan doğsa diviti belinde doğar. Binâenâlâzâlik

Prizren şâir menba'ı ve Yenice Farisî ocağı ve Priştine kâtip yatağıdır. (İsen 1997: 144-145)

sözleriyle tasvir eder. Yetiştirdiği yüzlerce şairle Türk tefekkürüne ve kültürüne katkı sağlayan Balkanlarda aynı doğrultuda Türkçe yaygınlaşmış ve bu dilin öğrenilip anlaşılabilmesi için de sözlükler yazılmıştır.

Türkler, Balkanlara yerleştikten sonra Türk kültür ve medeniyetiyle birlikte Türkçenin kelime zenginliğini ve gramer yapısını da bu coğrafyaya taşımıştır. 1878 Berlin Kongresi'ne kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Sırbistan coğrafyasında bir zamanlar yaklaşık dokuz bin Türkçe kökenli sözcük bulunması (Şkaljić 1966: 23)¹, çağdaş Sırp dilinde hâlâ çok sayıda Türkçe alıntının olması, geçmişteki kültür temaslarının yoğunluğunu gözler önüne sermektedir².

Sırbistan coğrafyasında Sırp yazarlarca Türkçeden Sırpçaya çok sayıda sözlük yazılmıştır ki; bunlar, hem yazıldıkları dönemin dil özelliklerine hem de kültür coğrafyasına dair önemli bilgileri ihtivâ etmektedir. Sözlükler bir dilin kelime varlığını göstermesiyle birlikte tarih içinde dilin yapı, anlam ve çağrışım temelli değişmelere de ışık tutması bakımından büyük önem taşır.

Türkçe-Sırpça ciddî sözlük çalışmaları birkaç asır öncesine tarihlenmektedir. 19. yüzyılda Aleksa Popović Sarajlija tarafından Sırpça-Türkçe ve Türkçe-Sırpça bir sözlük hazırlanmıştır. [Aleksa Popović Sarajlija (1889). *Rečnik srpsko-turski i tursko-srpski*, Beograd.] Bu yüzyılda yazılmış bir diğer sözlük L. Simonović'in hazırladığı Sırpça-Türkçe sözlüktür. [L. Simonović (1899). *Mali srpsko-turski rečnik*, Beograd.] 20. yüzyılın hemen başlarında yazılan sözlüklerin [Ahmed Kalender (1912). *Mali*

¹ Sırpçadaki Türkçe kelimeler üzerine en kapsamlı çalışmayı Abdulah Škaljić “*Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*” adlı çalışmasıyla yapmıştır. Yazar, bu sözlük çalışmasında Sırp-Hırvat dilinde 8742 Türkçe kelime varlığı tespit etmiştir (Škaljić, 1966: 23). Bu kelime kadrosuna Türkçe kelimelerle birlikte, Türkçe vasıtasıyla Sırpçaya geçen Arapça ve Farsça kelimeler de dâhildir. Sırpçada mevcut olan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de Škaljić'in çalışmasında, Türkçeden geçen kelime varlığının tespitinde birincil kaynaklardan birisi olmuştur.

² Dokuz bin kelime varlığının sadece bugünkü Sırbistan coğrafyasını değil, Yugoslavya döneminde bu dilin Sırpça-Hırvatça olarak adlandırıldığı ve bu zengin kelime varlığının coğrafi arazisinin bugünkü Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova ve Kuzey Makedonya olduğu unutulmamalıdır. Bu dilleri birbirinden ayıran temel etkenin din ve mezhep farklılığı olduğu söylenebilir. Bu geniş coğrafyadaki güney Slavları kendilerini Müslüman, Ortodoks ve Katolik gibi sınıflandırmalarla varlıklarını etnik, kültürel ve siyasi kimliklerini belirlerler. Dolayısıyla bu çalışmadaki veriler Sırpçadan başka kısmen Hırvatça ve Boşnakçayı da kapsayabilir.

tursko-bosanski rječnik, Monastir.] akabinde yine Türk Dil Kurumu'nun öncülüğünde önemli bir Türkçe-Sırpça sözlük çalışması yapılmıştır. 1997 yılında yayınlanan bu sözlük Sırp-Hırvat dili sahasındaki ilk kapsamlı sözlük olarak otuz altı bin kelime içermektedir. [Slavoljub Đinđić, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković (1997). *Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu: Ankara.] 21. yüzyılda ise Şakir Bayhan ve Enes Tuna ile Sanita Lisica tarafından Türkçe-Sırpça Sözlükler hazırlanmıştır. [Enes Tuna i Sanita Lisica (2005). *Turski rečnik tursko-srpski i srpsko-turski*, Jasen, Beograd] [Şakir Bayhan (2010). *Sırpça Sözlük/Sırpça-Türkçe Türkçe-Sırpça Sözlük*, Ankara: Birleşik Yayınevi]. Son zamanda hazırlanan bir diğer sözlük ise Türkçe deyim ve atasözlerini içermesiyle dikkat çeken Marija Đinđić tarafından hazırlanan Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük'tür. [Đinđić, Marija (2014/1). *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları]. Türkçe-Sırpça sözlük çalışmalarının bu kadar yoğun olması her şeyden önce Türkçenin etki alanını göstermesi bakımından dikkat çekici ve önemlidir. Burada kısaca ifade edilen bu çalışmalar başka bir makalenin konusunu teşkil etmektedir.

Sırp mizahçısı Vladimir Bulatović; “*Her sıradan Sırp insanı ortalama 60 yıllık yaşam süresinde beş yüzyıl Türk egemenliği altında yaşıyor.*” (Marinković, 2012: 46) demiştir. Bu cümle, kelime varlığıyla yaşayan, sanat üreten, kültürünü oluşturan ve gelecek kuşaklara aktaran insanlığın yaşamında dilin önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bir dil, kendi içeriğindeki yapı vasıtasıyla yeni kelimeler türetebildiği gibi başka dillerden alıntı/ödüncleme yoluyla da kendini zenginleştirebilir. Dilbilimindeki bu temel yaklaşım göz önüne alındığında yukarıdaki cümlelerin anlamlar ihtiva eder.

Günümüz Sırbistan'ında anadili Sırpça³ olanlar; bakar (bakır), boja (boya) çarapa (çorap), çaršav (çarşaf), çesma (çeşme), dugme (düğme), džep (cep), inat (inat), jastuk (yastık), jorgan (yorgan), kafa (kahve), kajmak (kaymak), kajcija (kayısı), kapija (kapı), kesa (kese), kesten (kestane), kreč (kireç), kusur (küsur), marama (mahrama), miraz (miras), oklagija (oklava), patlidžan (patlıcan), peškir (peşkir), sanduk (sandık), sirće (sirke), sunder (sünger), šećer (şeker), tavan (tavan), turpija (turp) (Đinđić, 2013: 235) gibi kelimeleri günlük hayatlarında kullanmakta ve bu kelimeleri yabancı dilden geçmiş bir kelime olarak da görmemektedirler.

³ Sırp alfabesinde kullanılan bazı harflerin ses değerleri şu şekildedir: c /ts/, ć /ç/ (yumuşak), č /ç/ (sert), đ /c/, j /y/, š /ş/, dž /c/, ž /j/, lj /l (ince). Bu makalenin tamamında Sırpça kelimeler, Sırçanın ses ve alfabe özelliklerine göre yazılmıştır.

Sırpçadaki Türkçe kelimeler, “*Turcizmi*” olarak tasnif edilir. Turcizmi (Türkizm) kelimeler, sadece Türkçe kökenli değil; Arapça ve Farsça kökenli de olabilmektedir. Bu kelimeler, Sırp diline Türkçe vasıtasıyla geçmiştir. Buna rağmen, Balkanlarda yaşayan halklarla batılılar bu kelimelerin tamamını Türkçe kabul ederler (Eker, 1999: 172). Bu makalede, Sırpçadaki Türkçe verintileri “kelimeler” ve “ekler” olarak iki ana başlıkta vermek doğru olabilirdi. Bu şekilde bir tasnif de bütünden parçaya bir etkileşimin izlenimi açısından kolaylık sağlayacaktı. Fakat yeri geldikçe ifade edildiği gibi binlerce sayıya ulaşan bu kelime varlığının tamamını burada kaydetmek bir makalenin sınırını fazlasıyla aşar.

Sırpçadaki bazı Türkçe veya Türkçe vasıtasıyla geçen Arapça-Farsça kelimeleri burada belirtmek çalışmanın sıhhati açısından faydalı olabilir. Sırpçada günlük hayatta kullanım sıklığı en yüksek olan Türkçeden geçmiş kelimelerin başlıcalarını vermek yerinde olacaktır: anterija (entâri), argat (ırgat), ašluk (günlük masraf, harçlık), avlija (avlu), bajat (bayat), barabar (berâber), bericet (bereket), budala (budala), bubrek (böbrek), bunar (pınar), burek (börek), đuveč (güveç), durbin (dürbün), filjdan (fincan), jastuk (yastık), jelek (yelek), jorgovan/ jorgan (yorgan), jufka (yufka), ćevap (kebab), cigerica (ciğer), čakšire (çakşır, pantolon), čaršija (çarşı), čerpič (kerpiç), ćilit (kilit), čičak (çiçek), ćilim (kilim), ćizma (çizme), čorba (çorba), čufte (köfte), ćup (küp), ćuprija (köprü), djatak (yatak), đubre (çöp), dućan (dükkan), durbin (dürbün), dušek (döşek), duvan (duhan), džaba (çaba), džezve (cezve), džin (cin), džumbuš (cümbüş), kajiš (kayış, kemer), kaldırma (kaldırım), kanara (kasap), kara (kara), kašika (kaşık), komšija (komşu), konak (konak), krija (kira), kutija (kutu), lampa (lamba), leće (leke), makaze (makas), mantija (manti), maraz (zarar), megdan (meydan), mendilj (mendil), merdevina (merdiven), mirija (vergi), namćor (nankör), nana (nane), pamuk (pamuk), pasulj (fasulye), patik (spor ayakkabısı), pender (pencere), rakija (rakı), ršum (hışım), saksija (saksı), sarma (lahana sarması), sat (saat), sutliaš (sütlaç), talićan (talihli), tapija (tapu), taze (taze), tepsija (tepsi), testija (testi), torba (bayan çantası), tulumba (tulumba tatlısı), turšija (turşu), verman (ferman), viranija (virâne), vistan (fistan), zanat (sanat), zafran (safran), zurla (zurna).

Çekimli bir dil olan Sırpçaya Türkçe kelimelerle birlikte önemli gramatikal bir unsur olan Türkçe yapım ekleri geçmiştir. Yani Sırpçadaki Türkçe ögeler kelime alışverişi seviyesinde kalmamıştır. İnsan yaşamının her alanından gelen kelimeler ve gramer etkileşimi dille gelen hayat tarzının ve dünya görüşünün de kabulü anlamına gelebilir.

1. Türkçe Vasıtasıyla Sırpçaya Giren Farsça Bir Ek

Sırpçaya Türkçe vasıtasıyla geçen Arapça ve Farsça kelimelerle birlikte Farsça bir son ek olan “-kâr”, Türkçedeki kullanım şekliyle Sırpçaya -çar, -čer şeklinde intikâl etmiştir:

hilećar – hilekâr

hizmećar – hizmetkâr

tamašćar – tamahkâr

ziyanćer – ziyankâr

zulumćar – zulümkâr (Karaağaç, 2008: XLVII)

2. Sırpçadaki Türkçe Yapım Ekleri

2.a. Türkçenin önemli isimden isim yapma eklerinden olan -cı, -ci, -cu, -cü, -çı, -çi, -çu, -çü Sırpçada önemli bir kullanım alanı edinmiştir. “*Meslek ve uğraşma ile ilgili isimler*” (Ergin 1997: 157) yapan bu ek Sırpçaya -džija, -džije, -cija ve -čija olarak geçmiştir. “*Her türlü ismin sonuna gelerek onlarla ilgili meslek sıfatları, uğraşma isimleri yapar*” (Ergin 1997: 157). devedžija (deve sahibi), đemidžije (gemici), akšamcija (akşamcı), čivčija (çiftçi), ćurčija (kürkçü) (Pars 2008: XLVI), badavadžija (bedavacı), miraždžija (mirasçı), sajdžija (saatçi), inadžija (inatçı), topdžija (topçu) (Marinković 2012: 51), kelimeleri günümüz Sırbistan’ında kullanılan kelimelerdir. Sırpça kelime köklerine gelen bu ek Sırpçaya yeni kelimeler de kazandırmıştır: bombondžija (bonboncu), bundžija (kargaşacı), darovdžija (bağışçı), globadžija (vergi yükleyen kimse), govordžija (konuşmacı), hevhadžija (eczacı), interezdžija (çıkarcı), ipsindžija (çok içen kimse), krpędžija (sökük diken kimse), larmadžija (kavaracı, yaygaracı), mirdžija (uzlaşıcı), pljaćkadžija (çapulcu), pratidžija (izleyici, takipçi), prelendžija (eski zamanlarda köydeki gençlerin akşam toplantısına katılan kimse), raćundžija (hesapçı), provodadžija (görücü), šeširdžija (şapkacı), sijeldžija (efe, kabadayı), tramvajdžija (tramvaycı). Tamamen Türkçe yapıda olan kelimelerden alufedžija (ulufeci), arabadžija (arabacı), ašermedžija (aşırımcı), barućija (barutçu), binjedžija (binici), ćesedžija (keseci), davudžija (davalık), đevrekćija (gevrekçi), dogandžija (doğancı), dogramadžija (doğramacı), dućandžija (dükânçı), đozbajadžija (gözbağıcı), đumrukćija, đumrudžija (gümrükçü), đundulukćija (gündelikçi), dzelepćija (hayvan ticareti yapan kimse), eglendžija (eğlenci), gurbecija (gurbetçi), habsandžija (hapishâneci), hajdućija (haydut), halvadžija (helvacı), kazandžija (kazancı), krlukćija (kılıççı), muštulugdžija (müjdelikçi),

muždedžija (müjdecı), skeledžija (iskeleci), taćadžija (tekkeci) (Škaljić, 1966), (Đinđić 2014/2) kelimeleri de Sırpçaya mâl olmuş kelimelerdendir.

2.b. Yaygın işlevi sahiplik ifadesiyle sıfat yapmak olan -lı, -li, -lu, -lü yapım eki, Sırpçada da Türkçede olduğu gibi “*bir şeye sahip olanı veya bir yere ait olanı bildirir*” (Karaağaç 2008: XLVI). Ergin ek hakkında “*Ekin asıl ve işleklik sahası çok geniş fonksiyonu şüphesiz sahiplik isimleri yapmaktır. Her türlü isimden mevcut bulundurma, ihtiva etme, nefsinde taşıma ifâde eden çeşitli sahiplik isimleri yapar*” (1997: 159) tespitlerini yapar. Sırpçada -lija, -lije formundaki ek, araçlija (haraçlı), aşiklija (aşıklı), avdeslija (abdestli), bahtlija (bahtlı, talihli), başlija (beşli), çakşirlija (çakşırlı), ćojlija (köylü), dizlija (gizli), đozluklija (gözlüklü)⁴, dustabanlija (argoda polis), đumişlija (gümüşlü), icituglija (ikituğlu), ignelija (iğneli), jaklija (yavuklu), kafazlija (kafesli), šuhvelija (şüpheli) gibi kelimelerinde görülmekle birlikte brkajlija (bıyıklı), dugajlija (uzun bacaklı), granalija (bir tür tüfek), gužvalija (bir tür pide), hvaldžija (atıcı baloncu), jeftinlija (ucuzcu), kolalije (yuvarlak toka), novajlija (acemî), pubertetlija (ergenlik dönemine girmiş olan), šesirlija (şapka giyen, şapkalı), šibalija (kamçı), ženiklija (damat) kelimelerinde görüldüğü gibi Sırpçada yeni kelimeler türeten bir ek hâline gelmiştir (Karaağaç, 2008: XLVI) (Škaljić, 1966), (Đinđić 2002) (Đinđić 2014/1) (Đinđić 2014/2). Bu ek Sırpçada o kadar geniş kullanım alanı bulmuştur ki, ek Türkçedeki gibi “*bir yere, bir müesseseye, bir kavme mensubiyeti ifade eder*” (Ergin 1997: 159): Beogradlija (Belgradlı), Beçlija (Viyanalı), Maglajlija (Maglaylı), Mostarlija (Mostarlı), Travniklija (Travnikli), Vişegradlija (Vişegradlı), fakultetlija (fakülteli) (Škaljić 1966: 45). Bu ek hakkında vurgulanması gereken diğer bir husus, zanatlija (sanatçı) ve tuhafli (tuhaf) kelimelerinde görüleceği gibi Türkçede bulunmayan, benzetme yoluyla yeni kelimelerin ortaya çıkmasına vesile olmasıdır.

2.c. Âlet, topluluk veya bazen sıfat görevli kelimeler yapan -lık, -lik, -luk, -lük eki Sırpçada yuvarlak vokalli olarak -luk hâlinde kullanılmıştır. Bu ekin işlevlerini belirtmek çalışmanın sıhhati ve bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. Ergin’in “*Bu ekle yapılan yer isimleri yapıldıkları ismin gösterdiği nesnenin bulunduğu yeri ifâde eder. Âlet isimleri yapıldıkları isimle ilgili bir âlet, bir eşya bildirirler. Topluluk isimleri de yapıldıkları isimle ilgili bir topluluk ifade ederler. Bu ekine asıl fonksiyonu sıfatlardan isim yapmak olduğu halde sıfat olarak kullanılmayan isimlerden sıfat yaptığı da görülür*” (1997: 155) şeklinde belirttiği işlev Sırpçada da aynen

⁴ đozluci: gözlük

mevcuttur. Ajluk (aylık), alvaluk (helvalık), bejluk (beylik), cesatluk (kesatlık), çiçekluk (çiçeklik), çiviluk (askı), dedželuk (gecelik), dunayluk (dünyalık), đunluk (günlük), đuzeluk (güzellik), groşluk (kuruşluk), gurbetluk (gurbetlik), gursuzluk (uğursuzluk), hadžiluk (hacı olma), hajdukluk (haydutluk), halvadžiluk (helvacılık), haşluk (harçlık), hoşapluk (hoşafılık), jagluk (yağlık), jandiluk (yengelik), jonluk (yolluk), kazandžiluk (kazancılık), korkaluk (korkuluk), krzluk (kızlık), krzulhastaluk (kızılhastalık), kuluk (kulluk), kumsaluk (kumsallık), minderluk (minderlik), muştuluk (müjdelik), muzevirluk (ara bozma), tenhanluk (tenhalık), terziluk (terzilik). Bu ek, Sırpça köklere gelerek bezobrazluk (yüzsüzlük, küstahlık, hayasızlık), cicijaşluk (cimrilik), domazetluk (iç güveyilik), đavoluk (şeytanlık), keremenluk (tüfekte çakmaklık), lopovluk (hırsızlık), margaraluk (eşek işi), majstorluk (beceri, ehliyet), nestaşluk (afacanlık), ništavluk (değersizlik), nitkovluk (şerirlik, sütsüzlük) nestaşluk (yaramazlık), obrazluk (yular), pasjaluk (tabiatsızlık), poganluk (murdarlık), prostakluk (pespayelik), stremenluk (atın gövdesinin orta kısmı), svinjaluk (küstahlık, hayâsızlık), šibaluk (kamçıda örme), tvrdičluk (cimrilik) kelimelerini türetmiştir (Škaljić 1966), (Karaağaç 2008) (Đinđić 2002) (Đinđić 2014/1) (Đinđić 2014/2). Bu kelimelerde görüldüğü gibi ek, Sırpçada da Türkçede olduğu gibi “...müşahhas nesne isimlerinden mücerret isimler” türetme (Ergin 1997: 155) işlevi yapmaktadır.

2.d. Hem sıfat hem de isim yapan -sIz ekinin işlevi aslında “bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder” (Ergin 1997: 160) bu işleviyle de yeni kelimeler türetmektedir. Eski Türkçe döneminde bu ekin vokal uyumlarına bağlı olarak dört şeklinin bulunduğu bilinmektedir. Fakat Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu ek, “vokal uyumu dışına çıkmış ve o devrede birçok ekte görüldüğü gibi yalnız yuvarlak vokalli olarak kullanılmıştır” (Ergin 1997: 161). Olumsuzluk ifade eden isimden isim yapma eki -sız, Sırpçada da, Osmanlı Türkçesi yazı dilinde kullanıldığı şekliyle yuvarlak ünlülü şekilde, aynı anlamda -suz şeklinde kullanılmıştır. Arsuz (arsız), baksuz (bahtsız), edepsuz (edepsiz), gursuz (uğursuz) (Škaljić 1966: 28). Olumsuzluk ekiyle yapılan bu kelimelerden edeb ve baht kelimelerinin Arapça kökenli olup Türkçe ekle yapılmaları, diğer örneklerde olduğu gibi uzun süreli birlikteliği ve ortak dünya görüşünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

2.e. Türkçede birleşik ek yapısından olan -le, -ma (isimden fiil türeten -IA ve fiilden isim türeten -mA), Sırpça-Hırvatçada sadece -lama şeklinde birleşik olarak kullanılmaktadır (Karaağaç 2008: XLVII). Đuzlema (f. gözleme), eşlema (f. işleme), paklama (f. kaplama), šeçerlema (i. şekerleme).

Birleşik ek yapısında olan -lama'nın Sırpçaya olduğu gibi geçmiş olması dikkat çekicidir. Ek, Sırpça köklerden yeni kelimeler de türetmiştir: koraşlama (atın koşma biçimi), zavrlama (bulaşma), gruşalama, (yeni doğuran inek sütü).

“*En yaygın fiilden isim yapma eklerinden*” (Eker 1999: 287) olan -mA Sırpçada bu işlevinde kullanılmaya devam etmiştir. *deşerma* (f. geçirme), *ječerma* (f. geçirme), *deşma* (f. gezme) (Škaljić 1966), (Karaağaç 2008).

3. Sırpçada Kullanılan Türkçe Filler

Yapıları farklı olan diller arasındaki alış verişin en az olduğu kelime türü fiillerdir. Filan bu durumu,

Genel olarak bir dilden başka bir dile ödünç alınan kelimeler arasında en fazla değişmeye uğrayan kelime türü fiildir. Ödünçlenen filler, girdiği dili fiil türetme ilkelerine uymak zorundadır. Fiil ödünç alma işleminde anlam taşıyan öge -fiil kökü veya tabanı- verici dilden alınır, bunun dışındaki ögeler (mesela mastar eki) alıcı dilin sisteminden seçilir (2006: 31).

cümleleriyle ifade eder. Sırpçada, Türkçeden “*geçmiş bütün sözlük birimleri, ister kök ister türemiş olsun, ister fiil ister isim olsun -isati, -ovati ve -ti ekleriyle fiilleştirilebilir*” (Karaağaç 2008: XLVII).

Sırpçadaki, Türkçe kökenli fiiller şu şekilde sıralanabilir: anlaisati (anlamak), araisati (aramak), arterisati (artırmak), bailisati se (bayılmak), baterisati (batırmak), batisati (batmak), begenisati (beğenmek), benzeisati (benzemek), besleisati (beslemek), bitirisati (bitirmek), bitisati (bitmek), bojadisati⁵ (boyamak), bozdisati (bozmak), bujurisati (buyurmak), davranisati se (davranmak), dajanisati (dayanmak), dembelisati (tembellik etmek), dokunisati (dokunmak), dujisati se (duymak), đusterisati (göstermek), eglenisati (eğlenmek), elverisati (elvermek), ezberleisati (ezberle-

⁵ Bojadisati, boyamak fiilinin görülen geçmiş zamanından “-isati” ekiyle yapılmıştır. Benzer şekilde sevdisati (sevdi), kajdisati (kaydı), alištisati (alıştı), andisati (andı), baildisati se (bayıldı), davrandisati (davrandı), dokundisati (dokundu), jendisati (yendi), hastalendisati se (hastalandı), koptisati (koptu), kulanisati (kullandı), ograštisati (uğraştı), šaštisati (şaştı) fiilleri de -di ekiyle Sırpçaya geçmiş ve kullanım alanı bulmuştur. Türkçedeki biçimbirim dizgesinden -di/ -ti eki sadece Sırpçaya değil, diğer Balkan dillerinde de köksözcüklere eklenerek kullanım alanı bulmuştur. Bu konuda bk. Stachowski, Stanislaw (1961). *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim*, Uniwersytet, Krakow, 1-162.

mek), geberisati (gebermek), hastelenisati se (hastalanmak), kalajisati (kalaylamak), kazanisati (kazanmak), kiverisati (kıyıvermek), kolajlajisati (kolaylamak), konuŝisati (belli bir konudan söz etmek), krklaisati (kırklamak), kulanisati (kullanmak), kurisati (kurmak), kurtarisati (kurtarmak), mubareçleisati (mübarekleme), muhurleisati (mühürlemek), ograisati (uğramak), osanisati (usanmak), oturisati (oturmak), ovarisati (varmak), sakrlisati se (sıkılmak), saulisati (savulmak), sefteleisati (siftahlamak), sikterisati (sıktırmak), smarlaisati (ısmarlamak), işleisati (işlemek), jaglaisati (yağlatmak), jaratisati (yaratmak), jenjisati, jenisati (yenmek), kabarisati (kabarmak), kajnajisati (kaynamak), kametleisati (kametlemek), kanderisati (kandırmak), kaurisati, kavurisati (kavurmak), kavraisati (kavramak), sojisati (soymak), surisati (sürmek), ŝaŝirisati (ŝaŝırmak), ŝuphelenisati se (ŝüphelemek), taslaisati (taslamak), uzdurisati, ujdurisati (uydurmak), ujisati (uyumak), utleisati (ütülemek), varaklaisati (varaklamak). Aŝikovati (âŝık olmak), bajramovati (bayram yapmak), beçarovati (bekâr yaşamak), hajdukovati (haydutluk yapmak). Avati (avlanmak), budaliti (aptallaŝtırmak), burgijati (burgu yapmak), divaniti (sohbet etmek amacıyla oturmak), dolmiti (dolma yapmak), durati (durdurmak), jasaçiti (yasaklamak), naslanjati (yaslanmak), pumpati (pompalamak), ŝamarati (ŝamar atmak) (ŝkaljić 1966), (Karaağaç 2008) (Đindić 2002) (Đindić 2014/1) (Đindić 2014/2).

3.a Birleşik Fiiller ve Birleşik İsimler

Sırpçada Türkçe isimlere, (u)çiniti (yapmak), doçi (getirmek), biti (olmak) yardımcı fiilleri getirilerek Türkçedeki yapıya benzer şekilde birleşik fiiller yapılır. Gaib biti (kaybolmak), piŝman biti (piŝman olmak), helâc biti (helâk olmak, periŝan olmak), bihuzur çiniti (huzursuz etmek), azab çiniti (eziyet etmek), niçah uçiniti (nikâh yapılmak), tobe doçi (tövbe etmek, af dilemek), rahat se uçiniti (rahatlatmak), asi se uçiniti (asileŝtirilmek) (ŝkaljić 1966), (Karaağaç 2008) (Đindić 2014/1).

Türkçe, birleşik kelimelerin yapımında zengin bir dildir. Bir dilde birleşik yapıların oluşumu uzun yıllar almaktadır ve bu türden yapıların çokluğu o dilin en azından tarihsel zenginliğine de işarettir. Sırpça, Türkçe birleşik yapıları da alıntılamıştır. Türkçede birleşik yapıların birkaç yolla yapıldığı düşünöldüğünde Türkçe öğrenen birisinin çok örneklere ihtiyacı olduğu aşikârdır. Sırpçada Türkçe birleşik isimler de vardır. Meselâ Farsça kökenli *hâne* kelimesiyle türetilen hastahâne, pastahâne, dershâne, imârethâne gibi kelimelerin özellikle telaffuzundaki zorluk ve birleşik kelimelerin dil, anlam yapısındaki kavrama zorluğu günümüz Sırp dilindeki

šešana (şişhane), *barutana* (baruthâne), *mehana* (meyhâne), *kafana* (kahvehâne)⁶ kelimesi örnek gösterilerek çözülebilir. *Hâne* kelimesi Sırpçada da Türkçedeki gibi birleşik yer ismi yapmıştır: *oružana* (silahhâne), *staklana* (cam fabrikası). Sırpçadaki çoğunlukla isim olan bu birleşik kelimeler eğitimciye ciddi faydalar sağlayabilir.

4. Sırpçada Türkçe İsimler ve Ses Değişmeleri

Türkçe her kelime aynı fonetik düzenle Sırpça'ya intikal etmemiştir. Sırpçadaki Türkçe kelimeler şu ses değişikliklerine uğramıştır:

4.a Kimi kelimeler orijinal hâlinde aktarılmıştır:

Ada	–	ada
Bre	–	bre
Kalay	–	kalaj

4.b Sırpça erillik-dişillliği kodlayan bir dildir. Sırpça kelimelerde mevcut olan erillik-dişilik dolayısıyla eğer kelime sonunda “e” vokali varsa Sırpçada bu ses “a” vokaline dönüşmektedir. Kelime sonundaki e>a değişiminin Türkçe etkisiyle olduğu düşünülebilir. Bu özelliğin Türklerin Balkanlardaki konuşma dilinden kalan bir özellik olduğu unutulmamalıdır.

Cemile	–	džemila
Çeşme	–	česma
Ayşe	–	ajša

4.c Kimi kelimelerin sonuna Sırpça -ja gelmektedir:

Boyacı	–	bojadžija
Kapı	–	kapija
Abdi	–	avdija
Ali	–	alija
Efendi	–	efendija
Kumru	–	kumrija

⁶ Barutana, Mehana ve Kafana kelimeleri, bugün Belgrad şehrinde yer ismi olarak varlıklarını sürdürmektedir.

4.d Kelime başındaki “h” konsonantı çoğunlukla düşürülmüştür. Bu ses olayı günümüz Trakya ağızlarında hâlen görülmekte olup Balkanlardaki Türk ve Sırp milletlerinin iç içe yaşamasından dolayı konuşma dilinden bir etkilenme olarak düşünülebilir.

Haber	–	aber
Helva	–	alva
Hamam	–	amam
Hiç	–	iç

4.e Sırpçada “v” konsonantı “a” ve “u” arasında düşer:

Kılavuz	–	kalauz
---------	---	--------

4.f Sırpçanın ses özelliği dolayısıyla Sırpçada konsonant metatezine sıklıkla rastlanır:

Bayrak	–	barjak
Selvi	–	sevlıja
Kuyruk	–	kurjuk
Lanet	–	nalet

4.g Türkçede Arapçadan geçmiş olan kelimelerde görülen şeddeli ünsüzler Sırpçaya uygun olmadığı için bu kelimelerde ikinci konsonant düşürülür:

Cennet	–	dženet
Millet	–	milet
Tellal	–	telal

Türkçeden Sırpçaya geçen kelime ve ekler yanında bazı gramatikal yapılar da vardır. Bu durum Türkçeden etkilenmenin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

“Hem....hem” bağlacı “em....em”; “ne.....ne” bağlacı da “ni.....ni” kullanımıyla Sırpçada kendine yer bulmuş gramatikal bir yapıdır.

Sırpçaya geçen Türkçe kelimelerdeki belli başlı fonetik değişmelerle ilgili diğer örnekler tespit edilebildiği kadarıyla aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu ses değişmelerinde Trakya ve Balkanlar Türk ağız özelliklerini de görmek mümkündür:

TÜRKÇE	SIRPÇA	ÖRNEK	
B	V	Abdi Kebap	Avdija Ćevap
B	P	Sabun	Sapun
Ç	Š	Çadır	Šator
D	T	Defter	Tefter
H	K	Bahsis	Bakšiš
H	J	Hendek	Jendek
H	V	Duhan	Duvan
G	Đ	Güğüm Guvec Sunger	Đugum Đuveć Sunder
Ğ	G	Güğüm	Đugum
F	V	Çarşaf Kafes Fayda	Čarčav Kavez Vajda
K	Ć	Kar Kebap Bekar Kemane Kilim Şeker Dükkan	Ćar Ćevap Bećar Ćemane Ćilim Šećer Dućan
K	Đ	Külbastı	Đulbastija
L	Lj	Fitil Mendil Peştamal	Fitiļj Mendiļj Peštamaļj
M	N	Tamam Balgam	Taman Balgan
N	L	Zurna Fincan Dönüm	Zurla Fildžan Dulum
N	NJ	Binek Binici	Binjek Binjedžija
S	Š	Safran	Šafran
T	K	Haydut	Hajduk
T	D	Tembel Dut	Dembel Dud
Z	S	Zincir	Sindžir

S	Z	Sümbül Miras	Zumbul Miraz
Y	R	Kuyruk	Kurjuk
Y	G	Bey Meydan	Beg Megdan
E	A	Yeniçeri Hançer	Janjiçar Handžar
E	I	Bereket Meyve Perçem	Berícet Miva Perćin
E	O	Erguvan	Jorgovan
E	U	Nezle	Nuzla
I	O	Çadır Hatır	Čador Hator
I	R	Kına Zıt Kışlak	Krna Zrt Kršlak
Ö	U	Dönüm	Dulum
Ü	O	Kuruş	Groš

Sonuç ve Öneriler

Günümüz Sırbistan’ında Türk dizilerinin ciddi takipçilerinin olduğu bilinmektedir. Bu vesileyle ülkede, Türkçeye ve Türk kültürüne yönelik ciddi meraklar olduğu gözlenmiştir. Günlük hayatında yüzlerce Türkçe kökenli kelime kullanan Sırp insanı, bazen tatil için veya başka vesilelerle Türkiye’ye geldiğinde kendi hayatında kullandığı bu kelimeleri Türk coğrafyasında da duymaktadır. Belgrad’da hâlâ Türkçe kelimeler mekân ismi olarak varlıklarını sürdürmektedir. Kalemegdan (Kalemeydan), Taşmajdan (Taşmeydan), Topçider (Topçuderesi), Dorçol (Dörtüol), Bašta (Bahçe), Bezistan (Bedesten), Bulbulder (Bülbülderesi), Karaburma, Terazije (Terazi), Turbe (Türbe), Çarşıja (Çarşı), Çalije (Çalı), Çuprija (Köprü) gibi kelimeler Türkçe yer isimlerinin akla gelen ve yaşayan ilk örnekleridir. Böylelikle doğal olarak Sırplar Türkçeye ilgi göstermektedir. Türkiye’nin son yıllarda yakaladığı ekonomik ve siyasî ivme de Türkçeyi öğrenilmesi gereken diller arasına sokmaktadır.

Görüldüğü gibi Sırpça ve Türkçe çok uzun zamandan beri etkileşim hâlinde bulunan iki dildir. Türklerin ve Sırpların günlük yaşamlarında, yemek alışkanlıklarında, giyim-kuşamlarında, mimaride, hayat tarzlarında ve özellikle yazılı-sözlü edebiyatlarında ortak yönler kolaylıkla tespit edilebilir. Bu yönüyle yoğun ve kalıcı kültür etkileşimleriyle birlikte Sırpça,

Türkçeden doğal yollarla etkilenmiştir. Bu etkilenmelerde Türkçeden Sırpçaya kelime temelinden ek ve ses düzeni doğrultusunda bir silsile vardır. Bu hususta en önemli etken Balkanlardaki zengin kültür ortamı ve Türk edebiyatıdır. Farsça ön ve son eklerin, Arapça ve Farsça kelimelerin, Türkçe deyim ve atasözlerinin Sırpçadaki bu kadar yoğun kullanımında Klâsik Türk Edebiyatı etkisinin ve bu coğrafyadan yetişip eğitim için İstanbul'a gelen, öğrenimlerini bitirdikten sonra memleketlerine geri döndüklerinde ise hâlen Türk dilinin etkisinden kurtulamayarak günlük yaşamlarında ve kültür hayatlarında Türkçe-Sırpça terkibe başvuranların olduğu aşikârdır. Bu etkide benzer şekilde Balkanların en ücra köşelerine ulaşan ve gönülleri fetheden kolonizatör Türk dervişlerini ve tekke edebiyatını da unutmamalıyız.

Şimdiye kadar Sırpçadaki Türkçe kelimeler ve ekler üzerine Türkiye'de maalesef bütünlüyci bir çalışma yapılmamıştır. Elbette bu makalede, Sırpçaya geçen eklerle yapılmış bütün kelimelerin ve Türkçe vâsıtasıyla geçmiş diğer kelimelerin tamamının tespitini yapmak mümkün değildir. Sırp edebî metinlerinin taranmasıyla tespit edilecek Türkçe eklerin, Türkçe kelimelerin ve Türkçe vâsıtasıyla geçmiş Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçenin tarihî seyri üzerine yeni bilgiler ekleyeceği, kendi alanında önemli bir boşluğu dolduracağı muhakkaktır.

Türkçe öğrenmeye bu kadar istekli olan Sırpçalar için özel bir Türkçe öğretimi kitabı hazırlanmalıdır. Hazırlanacak bu Türkçe öğretimi kitaplarında muhakkak Sırpçada kullanılan ve herkesin bildiği Türkçe kelimeler tercih edilmeli, Türkçe eklerle türetilmiş kelimeler vurgulanmalı, ortak kültür değerlerine atıf yapılmalıdır. Sırpçadaki günlük yaşamın vazgeçilmezi olan bu isimlerin, Türkçe öğrenmeye başlayanlara ciddi bir psikolojik rahatlık ve hazır bulunuşluk sağlayacağı muhakkaktır. Bu şekilde yapılacak çalışmanın diğer Balkan ülkeleri için de örnek olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Bazı Sırpça fiillerin etimolojik olarak tahlili ve tenkidi yapılmalıdır. Bu hususun sadece Sırpçanın değil; aynı doğrultuda Türkçenin de etimolojik kökenlerine katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda Sırpçadaki bu kadar yoğun kelime varlığının Osmanlı Devleti'yle sınırlandırıldığı görülmektedir. Kelime ve gramer etkileşiminde Osmanlı Devleti öncesinin de düşünülmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar dil, tarih ve kültür alanında önemli boşlukları dolduracaktır.

Özellikle yapım ekleri, yeni kelime türetme ve Türkçenin eklemeli yapısı, Sırpçadaki Türkçe ekler ve bu eklerle oluşturulmuş Sırpça kelimeler vasıtasıyla kolaylıkla öğretilebilir.

Bu makalede Sırpçaya Türkçe vasıtasıyla geçen kelimelerde görülen ses değişiklikleri ana hatlarıyla ve en dikkat çekici yönleri ele alınarak gösterilmiştir. Ses değişiklikleri de ayrı bir çalışma konusudur. Bu konuda eserlerden hareketle ayrıntılı yapılacak tahliller ve ağız incelemeleri, Balkan Türk ağızları ve diğer ağız araştırmalarında önemli bulgulara ve destekleyici bilgilere götürebilir.

Türkçenin zengin mecaz yapısının yansımaları olan deyimler ve atasözleri de Sırpçada önemli bir yer işgal eder. Sırpçada mevcut olan aşağıdaki deyimler ve atasözleri kimi kelimelerin anlaşılmasını; hepsinden de önemlisi Türk Dili'nin metafor yapısının kavranmasını kolaylaştırması açısından önemlidir. Çünkü bu deyim ve atasözleri Sırpçada aynı anlamda kullanılmaktadır. Mesela su gibi bilmek *znati kao vodu*; ders vermek *davati lekciju*; balık baştan kokar *riba smrdi od glave*; avrat var ev yapar avrat var ev yıkar *ima žena koje grade dom, a ima i onih koje ga ruše*; serçeden korkan darı ekmez *ko se boji vrapca, nek ne seje proso*; saçını uzun aklı kısa *duga kosa, kratka pamet*; dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez *dok kuja repom ne mahne, pas neće za njom potrčati*; ağaç yaşken eğilir *mlado se drvo savij*; altın ateşte, insan mihnette belli olur *zlato se u vatri poznaje, čovek u nevolji*; bugünkü işi yarına bırakma *što možeš danas, ne ostavljaj za sutra*; yuvarlanan taş yosun tutmaz *koji se kamen često premeće, neće mahovinom obrasti* (Đinđić, 2014/1). Bu kullanımlarda dikkat çeken bir diğer husus, bu ifadelerin Balkanlar'daki ortak kültür ve çok dilli ortamı yansıtmasıdır. Her şekilde bu atasözleri ve deyimler Türk kültürünü, Türkçenin zengin mecaz ve benzetme dünyasını ifade etmesi, Türk ve Sırp milletlerinin ortak kültür değerlerini, yaşam felsefelerini ve zihin yapılarının yakınlığını göstermesi açısından çok dikkat çekicidir.

Türkçede mevcut *čirnik, kolhoz, pulluk, kral, kraliçe, višne, šapka, čete, mazot* kelimelerinin Sırpçadan alıntılanması bu yakınlığı gösteren bir diğer örnektir.

Türkçe, hızlı bir şekilde dünya dili olma yolundadır. Bu yolda yapılacak her türlü çalışma, iş, faaliyet ciddi ve hata götürmeyecek şekilde planlanmalıdır. Sırbistan'da Türkçe öğrenmeye yönelik yoğun ilgi düşünüldüğünde köken olarak akraba olmayan bu iki dilin kelime ve kelime gruplarından faydalanılarak Türkçe öğretiminde çoğu fonetik ve mecaz anlam temelli sıkıntıların giderilebileceği, iki millet arasındaki birlikteliğe ve Balkanlardaki barış ortamına sürekli katkı sağlayacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, Erhan (2006), *Osmanlı İdaresinde Sırbistan*, Balkanlar El Kitabı, C.I: Tarih, Ankara.
- AKALIN, Şükrü Haluk (2009), *Türk Dili: Dünya Dili*, Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK Yay. S. 687 s. 195-204.
- ASLANTAŞ, Selim (2007), *Osmanlı'da Sırp İsyanları*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- BAYHAN, Şakir (2010), *Sırpça Sözlük/Sırpça-Türkçe Türkçe-Sırpça Sözlük*, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- BAYRAKTAR, Zülfikar (2012), “Boşnakça Hırvatça ve Sırpçadaki Türkçe Kelimelerin Balkan Ortak Halk Kültürü Unsurlarının Oluşumundaki Yeri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2012/1, s. 119-127.
- ĐIŃĐIĆ, Marija (2002), *Terminologija konjarsta u srpskom jeziku s posebnim osvrtom na turcizme*. (Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Sırp Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Belgrad.
- ___(2014/1), *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ___(2014/2), *Turcizmi u savremenom srpskom jeziku (semantičko-derivaciona analiza)*. (Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Sırp Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi). Belgrad.
- ___(2013), “Semantičko-derivaciona analiza turcizama u savremenom srpskom književnom jeziku”, *Mitološki zbornik 29* (Zbornik sa naučnog skupa Profesor doktor Gordana Jovanović, Despotovac, 15. jun. 2013. godine), Rača: Centar za mitološke studije, 233–244.
- ĐIŃĐIĆ, Slavoljub vd. (1997), *Türkçe-Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ___(2012), *Udžbenik turskog jezika*, Beograd: Zavoz za udžbenike.
- ĆAUŠEVIĆ, Ekrem (1996), *Gramatika suvremenoga Turskog jezika*, Hrvatska Sveučilišna Naklada, Zagreb.
- ECKMANN, Janos (2014), “Edirne Ağzı”, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, (18), s. 135-150.
- EKER, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- EREN, Hasan (1980), “Sırlar”, *Türk Ansiklopedisi*, C. 28, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, s. 533-534.

- ERGİN, Muharrem (1997), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım, İstanbul.
- FİLAN, Kerima (2006), “Boşnakçada Türkçe Kelimeler-Fiiller Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 29-40.
- GRUJIĆ, Branislav vd. (1999), *New Standard Dictionary, English-Serbian Serbian-English*, Edit Firm Obod-Cetinje, Beograd.
- GÜNŞEN, Ahmet (2012), “Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4 Fall, s. 111-129.
- _____(2008), “Doğu Trakya Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3/3 Spring, s. 402-470.
- İSEN, Mustafa (1997). *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İYİYOL, Fatih-KESMECİ, Ahmet M. (2011), “Balkan Dillerindeki Türkçe Kelimelerin Tanımlanması Problemi Üzerine Tespitler”, *Turkey: Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4 Fall, s. 621-632.
- KALENDER, Ahmed (1912), *Mali tursko-bosanski rječnik*, Monastir.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KIRBAÇ, Selçuk (2013), “Türk Dilinin Boşnakça ile İlişkileri ve Abdulah Škalić”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6 Issue 4, s. 895-911.
- MARINKOVIĆ, Mirjana (2012), “Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2012/2, s. 44-56.
- MAJER, Hans George (1997), “The Functioning of a Multi-ethnic and Multi-religious State: The Ottoman Empire”, *Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век)*, Историјски институт, Београд, 61-70.
- ORTAYLI, İlber (2011), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN, Ayşe (2009), *Sırbistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1830-1878)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- РАДИЋ, Првослав (2001), “Турски суфикси у српском језику (са освртом на стање у македонском и бугарском)”, *Библиотека Јужнословенског филолога*, н.с. 17, Београд: Институт за српски језик САНУ.

TÜBARXXXIX / 2016-Bahar / Türkçeden Sırpçaya Geçen Kelime ve Eklerle...

- PARS, Melahat (2004), *Makedon ve Sırp Romanlarında Türkler ve Türk İzleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ПЕЦО, Асим (1987), *Турцизми у Вуковим рјечницима*, Вук Караџић, Београд.
- PETROVIĆ, Snežana (1993), *Istorijat i stanje proučavanja turcizama u srpskohrvatskom jeziku*, (Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Belgrad.
- POPOVIĆ, Aleksa Sarajlija (1889), *Rečnik srpsko-turski i tursko-srpski*, Beograd.
- PULJEVSKI, Djordje (1873), *Recnik od četiri jezika*, Beograd.
- SIMONOVIĆ, L. (1899), *Mali srpsko-turski rečnik*, Beograd.
- STACHOWSKI, Stanislaw (1961), *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim*, Kraków, Uniwersytet, 1-162.
- _____(1967), “Studia nad chronologią turcyzmów w języku serbsko-chorwackim”, Kraków : Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1-81.
- ŠKALJIĆ, Abdulah (1966), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost Izdavačko Preduzeće, Sarajevo.
- TEKİN, Talat-ÖLMEZ, Mehmet (2003), *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız, Dil ve Edebiyat, İstanbul.
- TUNA, Enes i LIŠIĆA, Sanita (2005), *Turski rečnik tursko-srpski i srpsko-turski*, Jasen, Beograd.
- YALAP, Hakan (2015), “Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük”, *Turkey: Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8 Spring, s. 2407-2412.
- ZİROJEVIĆ, Olga (2007), *Srbija pod turskom vlašću 1459-1804*, Srpski genealoški centar, Beograd.

